

USTALANIE RÓWNOWAŻNYCH KRYTERIÓW UNII EUROPEJSKIEJ DOTYCZĄCYCH NORM W ZAKRESIE SZKOLENIA, OCENY I PRAKTYKI TŁUMACZY SĄDOWYCH: PRZEGLĄD TRZECH PROGRAMÓW

**Erik Hertog
Tłumaczył Tomasz Borkowski**

Artykuł został wydrukowany w tomie pt. „Fourth International Forum and First European Congress on Court Interpreting and Legal Translation „Language is a human right” jako materiały z obrad forum-kongresu, który odbył się w Grazu, Austria, w dniach 6-8 listopada 1998 r. pod auspicjami Międzynarodowej Federacji Tłumaczy, Austriackiego Stowarzyszenia Tłumaczy Sądowych i PT TEPIS oraz w czasopiśmie PT TEPIS „Lingua Legis” nr 8. .

1. Uwagi wstępne

Belgię w ostatnich latach nękają skandale dotyczące policji i innych instytucji. Jednym z najbardziej drastycznych incydentów było odesłanie do kraju ubiegającej się o azyl polityczny Nigeryjki Semire Adamu,. Operacja była przeprowadzona przez policję tak źle, że zakończyła się tragiczną śmiercią kobiety. Wśród zamieszania i wzajemnego obarczania się winą zaskakujące było to, że żadna z gazet ani innych środków masowego przekazu, próbując dociec przebiegu wydarzeń, nie zainteresowała się, czy na miejscu zdarzenia obecny był tłumacz i czy jego obecność lub nieobecność, profesjonalizm lub brak doświadczenia w jakikolwiek sposób wpłynęły na zaistnienie tego nieszczęśliwego wypadku.

Taki stan rzeczy panuje nie tylko w Belgii. Problemy komunikacji międzyjęzykowej i międzykulturowej są dobrze znane we wszystkich krajach UE. Także w różnorodnych kontekstach prawnych występuje coraz więcej sytuacji, w których brakuje wspólnego języka lub wiedzy o systemach prawnych i procedurach sądowych. Dotyczy to zarówno stosowania prawa karnego i cywilnego, jak i problemów osób ubiegających się o azyl czy imigrantów, a także innych obszarów współpracy prawnej.

Ze względu na prowadzoną w UE politykę otwartych granic, z którą wiąże się większa wymiana towarów i usług, a także przemieszczanie się obywateli Unii, konieczne staje się przezwyciężenie problemów dotyczących w komunikacji w zakresie prawa cywilnego. Wszystkie te sytuacje bowiem stawiają konkretne wymogi językowe lub też rodzą konkretne problemy językowe.

Wydaje się, że ze względu na charakter przestępczości, która w coraz większym stopniu nabiera cech międzynarodowych, najpilniejsza jest potrzeba skutecznej komunikacji w zakresie spraw karnych.

Swoboda poruszania się w obrębie krajów Unii powoduje również migrację siły roboczej, a także rosnącą imigrację w ramach Unii. Rzesze ludności imigracyjnej (robotnicy, goście, turyści, uciekinierzy polityczni, imigranci ekonomiczni) napływają do niemal wszystkich państw Unii; pojedyncze osoby lub całe grupy ubiegają się o azyl z różnych powodów, których źródło leży poza krajem przyjmującym i zwykle poza Unią. Ludzie ci mogą przybywać nieoczekiwanie i używać różnych języków, co tworzy nowe wyzwania dla komunikacji międzyjęzykowej i międzykulturowej; mogą następnie nie uzyskać pewnych przywilejów, na przykład zasiłków czy innych świadczeń socjalnych, opieki medycznej czy dostępu do wymiaru sprawiedliwości (*access to justice*). Wynika stąd pilna potrzeba udzielenia im pomocy w odzyskaniu pewności siebie, poczucia własnej godności i zaufania przez zagwarantowanie pokrzywdzonym równego dostępu do świadczeń publicznych. Można to osiągnąć między innymi na drodze zapewnienia im usług sądowego tłumacza słowa żywego i pisanego, ale tylko pod warunkiem profesjonalności jego usług. W przeciwnym razie utrwaliłby się status imigrantów lub uciekinierów jako 'ofiar', lub, co gorsza, jako grupy sfrustrowanej, osamotnionej i odsuniętej na margines.

W końcu to przecież od skutecznego porozumiewania się zależy w dużym stopniu jakość decyzji i działań podejmowanych we wszystkich sferach systemu prawnego. Brak wspólnego języka

gwałtownie ją obniża, chyba że powstaną nowe skuteczne kanały komunikacji, co mogą zapewnić jedynie wiarygodni wyspecjalizowani tłumacze słowa żywego i pisanego. Potrzebni mogą okazać się tłumacze kilkuset języków, w tym nadal w dużym stopniu języków używanych w Unii oraz języków imigrantów. Postępowanie sądowe, prowadzone na styku różnych języków i kultur, nigdy nie będzie skuteczne bez udziału wykwalifikowanych tłumaczy. Zarazem istotną sprawą jest to, aby osoby pracujące w obrębie danego systemu prawnego posiadały umiejętności sprostania tej nowej sytuacji i zdawały sobie sprawę z wkładu, jaki wnosi do tego systemu profesjonalny tłumacz. Ważne jest również, by osoby zarządzające systemem umiały przygotować odpowiednią bazę organizacyjną.

Artykuły 5.2. i 6.3. Europejskiej Konwencji Praw Człowieka jasno precyzują wymogi dotyczące tłumaczenia ustnego i pisemnego, których przestrzeganie warunkuje prawo do sprawiedliwego procesu. Zakres tych wymogów został poszerzony w sprawie: Kaminski przeciw Austrii, odbywającej się przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (1989, Seria A nr 168, i zrelacjonowana w 1991 r. w 13 Europejskim raporcie dotyczącym poszanowania praw człowieka, nr 368), który orzekł, że aby w procesie sądowym wymierzyć sprawiedliwość, "prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza musi dotyczyć zarówno ustnych oświadczeń składanych na rozprawie, jak i akt sprawy oraz postępowania przygotowawczego". Trybunał orzekł ponadto, że z uwagi na potrzebę zapewnienia praktyczności i skuteczności prawa zagwarantowanego w paragrafie 3 (e), "obowiązek spoczywający na kompetentnych władzach nie ogranicza się do powołania tłumacza, lecz - jeśli konkretne okoliczności wzbudzą ich podejrzliwość - może on również dotyczyć sprawowania kontroli nad poprawnością wykonanego tłumaczenia".

Ustalenia te, wypływające z fundamentalnej zasady równego dostępu do sądu, w formie wyrażonej w cytowanym artykule są uznawane we wszystkich krajach UE, w różnym jednak stopniu. Uzdrawienie tej sytuacji jest celem trzech programów, które chcielibyśmy pokrótce zanalizować.

2. Belgijski Program Fundacji Króla Baudouina

W różnorodnej Belgii rozprawom sądowym zawsze towarzyszyły problemy językowe. Konstytucja belgijska głosi, że posługiwanie się konkretnym językiem jest sprawą wolnego wyboru. Jakikolwiek ogólny regulacje możliwe są wyłącznie w odniesieniu do wymiaru sprawiedliwości aktów prawnych wydawanych przez administrację publiczną. Użycie języka w sądzie uregulowane jest odrębną ustawą, odwołującą się głównie do zasady terytorialnej.

Obecnie w coraz większej liczbie spraw w zakresie prawa nie tylko karnego, ale również cywilnego i handlowego, biorą udział osoby mówiące w różnych językach. Rośnie też liczba spraw dotyczących osób ubiegających się o azyl lub imigrantów. I chociaż w instytucjach wymiaru sprawiedliwości zatrudnieni są tłumacze słowa żywego i pisanego, w prawie belgijskim nie istnieje definicja tłumacza sądowego w odniesieniu do tłumaczeń zarówno ustnych, jak i pisemnych. Nie prowadzi się szkoleń, nie stworzono obowiązującego w całym kraju kodeksu postępowania tłumaczy ani instrukcji określającej sposób tłumaczenia. Praca tłumaczy nie jest również poddawana profesjonalnej ocenie.

W związku z tą sytuacją Fundacja Króla Baudouina, najwyraźniej zaniepokojona niepewnym stanem sądownictwa w Belgii, ogłosiła konkurs na propozycje programów mających na celu „ułatwienie ludziom dostępu do sprawiedliwego osądu”. Wyłoniono kilka programów - dotyczą one m. in. obiegu informacji, wydajności systemu sądownictwa, pomocy prawnej, pomocy ofiarom i ich dzieciom - w tym również nasz program dotyczący języka w kontekście praw człowieka w postępowaniu sądowym. Wszystkie programy są w jakimś stopniu finansowane przez Fundację Króla Baudouina.

Omawiany program skupia się na jednym konkretnym aspekcie praw człowieka, mianowicie na prawie do obrony, które gwarantuje zarówno podejrzanemu, jak i ofierze możliwość prowadzenia przesłuchania i wypowiedzania się w zrozumiałym języku. Ściślej mówiąc program ten ma w zamyśle autorów przyczynić się do zapewnienia lepszej pomocy prawnej i pełniejszego wykorzystania prawa do obrony przez podwyższenie jakości usług sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego oraz sprawowanie nad nimi skuteczniejszej kontroli. Program określi także prawny i zawodowy *status*

quaestionis sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego w Belgii. Ponadto będzie on miał na celu podniesienie u osób pracujących w sądownictwie świadomości roli, jaką odgrywa jakość usług świadczonych przez tłumaczy. Kolejnym atutem tego programu będzie wkład do toczącej się w Belgii dyskusji na temat formy programu kształcenia tłumaczy i samych programów szkoleniowych. W ramach programu zaproponowane zostaną przepisy regulujące przyjmowanie do zawodu, a także przebieg dalszej praktyki zawodowej (w tym kodeks postępowania, stawki i warunki pracy, krajowy spis tłumaczy itd.); opracowane zostaną również materiały w zakresie doskonalenia sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego.

Partnerami w tym programie są:

- Yolande Vanden Bosch, adwokat, członek palestry w Antwerpii (Bar of Antwerp) i wykładowca Katholieke Vlaamse Hogeschool;

- Sąd w Antwerpii, w tym sędziowie Sądu Apelacyjnego;

- Katholieke Vlaamse Hogeschool, Antwerpia;

Partnerzy ci powołali Komisję Krajową, w skład której wchodzi:

- trzy instytuty naukowe zajmujące się kwestiami tłumaczenia słowa żywego i pisanego: Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken w Antwerpii, Institut Libre Marie Haps w Brukseli oraz Ecole d'Interprètes Internationaux w Mons;

- organizacja reprezentująca zawodowy świat tłumaczy słowa żywego i pisanego: Belgische Kamer van Vertalers en Tolken - Chambre Belge des Traducteurs, Interprètes et Philologues w Brukseli;

- przedstawiciele wszystkich środowisk związanych z wymiarem sprawiedliwości, począwszy od ministerstwa poprzez sądy, sądy rozjemcze, advokaturę, policję, więziennictwo, aż do wydziałów ds. uchodźców i azylantów.

W programie zajmiemy się wstępnym opracowaniem *status quaestionis* sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego w Belgii oraz przeprowadzeniem szerokich konsultacji w zakresie konkretnych problemów i potrzeb różnych stron zaangażowanych w takie usługi. Następnie skupimy się na konkretnych propozycjach programów szkolenia i oceny oraz na zawodowym vademecum sądowego tłumacza słowa żywego i pisanego, jak również na wytycznych dla osób pracujących w sądownictwie.

Program nie może oczywiście stać się remedium na od dawna istniejące problemy. Jego intencją jest podniesienie w krótkim czasie jakości usług świadczonych przez sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego, a także uświadomienie ministerstwu pilnej potrzeby podjęcia konkretnych działań, gdyż w wielu dziedzinach - przyjmowanie do zawodu, tworzenie wytycznych dla sądów itd. - konieczna będzie zmiana prawa. Dlatego też w dłuższej perspektywie działania te okażą się skuteczne tylko pod warunkiem współpracy i zaangażowania ze strony rządu.

3. Sieć tematyczna w zakresie języków prowadzona przez Europejską Radę ds. Językowych: Komisja Naukowa ds. tłumaczenia słowa żywego i pisanego. Zespół ds. tłumaczeń dla grup mniejszościowych.

3.1. Tło

Europejska Rada ds. Językowych (European Language Council) jest niezależną organizacją europejską nastawioną na działanie długofalowe. Jej głównym celem jest poszerzanie wiedzy na temat języków i kultur państw członkowskich Unii Europejskiej oraz innych krajów. Dąży ona do utworzenia bazy i odpowiednich warunków do opracowania wspólnej polityki. Ma także stanowić platformę dla inicjowania i wprowadzania w życie wspólnych programów prowadzących do poprawy sytuacji.

ELC rozpoczęła swą oficjalną działalność w lipcu 1997 roku, ale już wcześniej ubiegała się o możliwość przygotowywania programu tworzenia sieci tematycznej (Thematic Network Project) pod patronatem programu Komisji Europejskiej o nazwie „Socrates-Erasmus”. Prace w ramach programu tworzenia sieci tematycznej obejmują zagadnienia dotyczące języków. Działania te, rozpoczęte we wrześniu 1996 roku, miały być kontynuowane przez trzy lata. Program TNP prowadzony jest w ramach dziewięciu podzespołów i podprogramów. Każdy z nich ma własną komisję naukową, w której skład wchodzi nie więcej niż 15 specjalistów wyłonionych spośród partnerów programu.

Prace w ramach podprogramów mają na celu ocenę obecnej sytuacji w danej dziedzinie oraz wskazanie stosownych środków i metod, a także opracowanie strategii ich stosowania.

Jednym z podprogramów jest program (lub komisja naukowa) w zakresie tłumaczenia słowa żywego i pisanego, realizowany przez trzy podzespoły: tłumaczenia pisemnego, tłumaczenia konferencyjnego i tłumaczenia dla grup mniejszościowych.

Podzespół ds. tłumaczenia dla grup mniejszościowych powstał podczas spotkania w Madrycie, które odbyło się w dniach 14-15 listopada 1997 roku. W jego skład wchodziły następujące osoby: Daniel Becks (Antwerpia), Gerda Boven (Maastricht), Gunnar Lemhagen (Sztokholm) - do sierpnia 1998, kiedy zastąpiła ją Helge Niska (Sztokholm) - oraz Bodil Martinsen (Aarhus). Zespół ten postawił sobie za cel stworzenie zaleceń dotyczących ustalenia podstawowego programu kształcenia w zakresie tłumaczenia dla grup mniejszościowych, co umożliwi usunięcie istniejących w tej dziedzinie niedociągnięć, wytkniętych w różnych raportach przygotowanych przez kraje Europy.

Wstępny projekt zaleceń, sformułowany przez zespół ds. tłumaczenia dla grup mniejszościowych w ciągu drugiego roku prowadzenia programu TNP, został przedstawiony i omówiony na drugim spotkaniu w Trieście w dniach 24-26 kwietnia 1998 roku. Poniżej przedstawiamy te zalecenia w pierwszej poprawionej wersji, w przyjętym podczas spotkania porządku i z uwzględnieniem propozycji i komentarzy, jakie pojawiły się w Trieście.

3.2.

Idea i zasady

Ideą podstawowego programu kształcenia jest zaproponowanie i opracowanie takich standardów nauczania - a następnie również standardów wykonywania tłumaczenia dla grup mniejszościowych - które zagwarantują, że usługi świadczone w tej dziedzinie będą się charakteryzować wysoką jakością na obszarze całej Unii. Dzięki temu pokrzywdzone grupy mniejszościowe, lub poszczególne osoby będą mogły być traktowane na równi z innymi obywatelami danego kraju. Wykonywanie takiej pracy można powierzyć tylko osobie o wysokich kwalifikacjach i poczuciu etyki zawodowej.

Dzięki wprowadzeniu tego programu wszystkie rodzaje tłumaczenia dla grup mniejszościowych (tłumaczenie handlowe, tłumaczenie w sądzie itd.) uzyskają ten sam status i wagę. Wdrożenie programu ma również docelowo podnieść ogólny poziom usług w dziedzinie tłumaczenia dla grup mniejszościowych tak, by cechowały się one większym profesjonalizmem i prestiżem.

W podstawowym programie kształcenia można znaleźć nie tylko języki Unii Europejskiej, ale także takie jak wietnamski, urdu, somalijski, serbsko-chorwacki, arabski, itd., którymi posługują się znaczne grupy imigrantów w krajach Unii.

Poniżej omawiamy ogólne zasady, na jakich opiera się program:

Warunki przyjęcia. Ponieważ tłumacze świadczący usługi dla grup mniejszościowych zawsze pracują w dwóch językach, istotnym warunkiem dla kandydatów na takich tłumaczy jest wystarczająca znajomość dwóch (lub wszystkich) języków roboczych. Dlatego zaleca się, aby warunki przyjęcia i egzaminy wstępne - pisemne i ustne - przygotowywano w formie umożliwiającej sprawdzenie kompetencji kandydatów w obu (wszystkich) językach roboczych. W miarę potrzeby zaleca się przygotowanie kursów doskonalenia znajomości języka, aby studenci mogli spełnić warunki przyjęcia przed przystąpieniem do egzaminów wstępnych i następnie pomyślnie zdać te egzaminy.

Etyka. Studenci muszą przyswoić sobie rygorystyczny kodeks postępowania, który zawiera takie elementy, jak poufność, bezstronność, świadomość ograniczeń itd. Większość elementów etycznych jest wspólna dla czynności w zakresie tłumaczenia dla grup mniejszościowych w ogóle, ale niektóre z nich są specyficzne dla czynności wykonywanych w określonym kontekście sytuacyjnym. O konkretnych elementach etycznych powiemy przy omawianiu modułu związanego z tym kontekstem.

Studia kulturowe, społeczne i polityczne. Kurs musi rozwijać umiejętności językowe w obu językach, a także obejmować podstawy środowiska języka docelowego i źródłowego. Kluczowym słowem jest tutaj „porównywalność”: należy dokonać przeglądu sytuacji społecznej, politycznej, kulturowej oraz warunków panujących na rynku pracy w kraju języka źródłowego i docelowego.

Wybrane dziedziny specjalistyczne. Studenci muszą posiadać wiedzę na temat praktycznych (faktycznych) aspektów wybranych przedmiotów, a także poznać je od strony terminologicznej.

Studia tłumaczeniowe. Ponieważ tłumacze słowa żywego często dokonują tłumaczenia różnych dokumentów, program w zakresie tłumaczenia ustnego musi zawierać pewne konkretne moduły poświęcone tłumaczeniu pisemnemu.

Teoria i praktyka. Zasadniczym celem kursu w zakresie tłumaczenia dla grup mniejszościowych jest szkolenie osób, które mają zostać zawodowymi tłumaczami, a nie badaczami. Oznacza to, że kurs musi mieć przede wszystkim nastawienie praktyczne. Nie wyklucza to jednak uwzględnienia pewnych elementów teoretycznych, dotyczących teorii tłumaczenia ustnego i pisemnego, problemów terminologicznych, technik tłumaczeniowych, kwestii etyki itd.

Nauczanie. Na kursach powinny nauczać trzy grupy osób: a) osoby z wieloletnim doświadczeniem w bardziej ugruntowanych dziedzinach tłumaczenia ustnego; b) osoby z długoletnim doświadczeniem w tłumaczeniu dla grup mniejszościowych; c) specjaliści z wybranych dziedzin: pielęgniarstwa, lekarze, policjanci, sędziowie, pracownicy społeczni czy urzędnicy mieszkaniowi.

W zakresie metod nauczania zaleca się stosowanie różnych strategii: wykłady, seminaria, różnorodne ćwiczenia (w zakresie terminologii, tłumaczenia pisemnego i ustnego), odgrywanie ról, praktyki itd. Podczas symulacji sytuacyjnych powinno się również zwracać uwagę na zachowanie i komunikację niewerbalną. Ogólnie mówiąc, nauka powinna być w miarę możliwości zbliżona do życia. Właśnie dlatego wybór typów tekstów do ćwiczeń powinien odzwierciedlać autentyczne sytuacje.

Długość kursów i ich porządek logiczny. W zależności od potrzeb organizowane będą pełne studia magisterskie lub studia w zakresie kształcenia ustawicznego. W pierwszym przypadku kurs powinien być prowadzony w trybie pełnowymiarowym przez okres dwóch lub trzech lat i kończyć się uzyskaniem tytułu w zakresie tłumaczenia dla grup mniejszościowych. W ramach studiów w zakresie kształcenia ustawicznego można będzie wybrać jedną z dwóch opcji - niepełnowymiarowy kurs zakończony uzyskaniem dyplomu lub niepełnowymiarowy kurs zakończony uzyskaniem świadectwa (zajęcia odbywające się wieczorami lub podczas weekendów w ciągu roku lub najwyżej dwóch lat).

Zarówno kursy magisterskie, jak i każdy z kursów doksztalających powinny być oparte na zasadzie przechodzenia od ogółu do szczegółu i od poziomu podstawowego do zaawansowanego.

3.3.

Proponowany materiał kursu podstawowego

Wszystkie aspekty przedstawionego poniżej materiału kursu podstawowego należy traktować jako zalecenia dla kursu magisterskiego. Dlatego student, który zaliczy wszystkie moduły i zda wszystkie końcowe egzaminy, zostanie uznany za pełnoprawnego tłumacza świadczącego usługi dla grup mniejszościowych, który doskonale opanował wszelkie konteksty sytuacyjne tego tłumaczenia. Taki kurs może okazać się przydatny dla osób pragnących zostać wszechstronnymi tłumaczami dla grup mniejszościowych, mimo że nie miały one wcześniejszych doświadczeń czy wykształcenia w tej dziedzinie.

Także wielu czynnych zawodowo tłumaczy słowa żywego, bez względu na to, czy mieli już oni jakieś wcześniejsze doświadczenia w tłumaczeniu dla grup mniejszościowych, może czuć potrzebę zaliczenia kursu doszkalającego lub kursu obejmującego konkretny przedmiot dotyczący dziedziny, w ramach której chcieliby się poruszać jako tłumacze. Dlatego też powinna istnieć możliwość zaliczenia w ramach doksztalania każdego modułu z osobna. Decyzja w sprawie organizacji kursów obejmujących jeden, moduł dwa lub więcej modułów będzie należała do poszczególnych uczelni i będzie wynikała z aktualnych potrzeb. Oznacza to, że zawartość danego kursu można ustawiać w różnej kolejności w zależności od popytu na dany moduł.

Powinna również istnieć możliwość przygotowania specjalnych modułów, dostosowanych do potrzeb konkretnej grupy. Obejmą one elementy pochodzące z dwóch lub większej liczby modułów. Ogólnie rzecz biorąc, przy organizacji kursów zaleca się dużą elastyczność.

Poziom umiejętności kandydatów jest bardzo zróżnicowany. Dlatego też różnie określają oni swoje potrzeby, kierując się zarówno swoją własną opinią, jak i wymogami stawianymi przez pracodawcę. Przed podjęciem decyzji o uczestnictwie w kursie powinni oni zatem mieć możliwość wyboru programu dostosowanego do swoich wymagań.

W celu stwierdzenia, czy poziom biegłości studenta pozwoli mu na udział w danym module, konieczne jest przeprowadzenie egzaminów wstępnych.

Poniżej podane są zalecenia dotyczące programu studiów magisterskich, którego poszczególne moduły można wybierać dla kursów dokształcających.

a) **Moduł podstawowy**

Moduł ten powinien trwać rok i uczyć podstaw tłumaczenia ustnego dla grup mniejszościowych oraz przedmiotów pokrewnych (jak np. tłumaczenia pisemnego). Moduł składać się będzie z kilku kursów, których tematyka obejmować będzie następujące treści:

Techniki tłumaczenia ustnego konsekwentnego, w tym ćwiczenie pamięci, umiejętności notacji, streszczania, parafrazowania, tłumaczenia a vista, a także opanowanie strategii słuchania, analizowania, zapamiętywania, tworzenia tekstu itp.; techniki tłumaczenia ustnego symultanicznego w formie "szeptanki". W celu wykształcenia umiejętności przedstawiania się z jednego języka na drugi szczególny nacisk położony zostanie na ćwiczenia w tłumaczeniu dialogów. Ważną rolę odgrywa również przekazanie wiedzy teoretycznej na temat tłumaczenia ustnego w ogóle (pełne i dokładne oddanie znaczenia w sensie zarówno semantycznym, jak i pragmatycznym).

Etyka. Bezstronność, poufność, świadomość ograniczeń, niewykorzystywanie swojej pozycji dla celów osobistych itp.

Pełne zrozumienie specyficznych problemów tłumaczenia dla grup mniejszościowych (czy mamy do czynienia z wykładnią tekstu? pośrednictwem językowym? pomocą? obroną oskarżonego?).

Profesjonalizm, tzn. przestrzeganie zasad składających się na rzetelny i dający się stosować w praktyce kodeks zawodowy (zapewnienie informacji o przyszłym zadaniu, precyzyjny opis kompetencji zawodowych i roli tłumacza w stosunku do klienta oraz zasad ich przestrzegania, zasady ubioru, punktualności itp.). Ważne będzie tu również pełne zrozumienie potrzeb, praw i statusu klienta oraz roli tłumacza.

Kontrastywne studia kulturowe i specjalistyczna wiedza o obszarach językowych: ogólna wiedza o obszarze językowym w połączeniu z wiedzą z zakresu historii i instytucji politycznych, jak również struktur prawnych, ekonomicznych i społecznych danego obszaru językowego.

Wprowadzenie do podstawowych technik tłumaczenia pisemnego (analiza tekstu, zależności pomiędzy tekstem źródłowym a docelowym, analiza problemów, itd.)

Metodologia pracy nad terminologią (jak korzystać ze słowników i innych źródeł, jak tworzyć systemy pojęciowe przez porównywanie tekstów w językach roboczych)

Wprowadzenie do technologii informatycznych i przetwarzania danych dla celów analiz terminologicznych, przydatnych przy wykonywaniu różnych zadań w zakresie tłumaczenia ustnego i pisemnego.

Krótkie wprowadzenie do problemów związanych z różnymi kontekstami sytuacyjnymi tłumaczenia dla grup mniejszościowych (tłumaczenie ustne w kontekstach sądowych, medycznych czy psychiatrycznych, społecznych, handlowych itp.).

b) **Programy szkolenia specjalistycznego**

Wyłoniono cztery moduły szkolenia specjalistycznego. Są to: tłumaczenie ustne w kontekstach sądowych; medycznych i psychiatrycznych; społecznych; handlowych. Poza dalszym rozwojem umiejętności tłumaczenia ustnego celem tych modułów jest przekazanie studentom szczegółowej wiedzy z zakresu struktur i procedur odpowiednich dla poszczególnych kontekstów sytuacyjnych tłumaczenia dla grup mniejszościowych, a także terminologii właściwej dla tych kontekstów. Ponadto moduły te zakładają przekazanie gruntownej wiedzy na temat charakterystycznych aspektów etycznych i kulturowych, związanych z tłumaczeniem słowa mówionego w tych kontekstach. Taki program szkolenia powinien trwać co najmniej jeden semestr. Dla celów niniejszej publikacji wystarczające będzie, jeśli przyjrzymy się programowi tłumaczenia ustnego w kontekstach sądowych.

Tłumaczenie ustne w kontekstach sądowych

Celem tego programu jest umożliwienie tłumaczowi słowa mówionego podjęcia się pośrednictwa w kontaktach pomiędzy policją lub sądem a oskarżonym czy świadkiem, który nie mówi językiem roboczym sądu czy policji. Tłumacz powinien wykonywać swoje zadanie na tyle dobrze, by zapewnić

oskarżonemu czy świadkowi taki sam status, jaki posiadałby oskarżony czy świadek będący obywatelem danego kraju. Dlatego też moduł ten obejmuje wstępy: do prawa cywilnego i postępowania cywilnego, prawa karnego i procedury karnej oraz prawa imigracyjnego z uwzględnieniem tłumaczenia dla policji i różnych instytucji prawnych. Przewidziany jest również udział w posiedzeniach sądu i obserwacja postępowania sądowego.

Ponadto w programie znajdują się wykłady na tematy prawne (prowadzone przez takich specjalistów jak policjanci, sędziowie, adwokaci, oskarżyciele itp.), szkolenie terminologiczne, ćwiczenia w tłumaczeniu dialogów (w połączeniu z ćwiczeniem umiejętności notacji i nauką dotyczącą charakterystycznych aspektów etycznych tłumaczenia ustnego w kontekstach sądowych), a także ćwiczenia w zakresie tłumaczenia pisemnego (akty oskarżenia, świadectwa, wyroki itp.).

Program przewiduje również ćwiczenia związane z tłumaczeniem symultanicznym w formie "szepotanki" lub praktykę obsługi sprzętu służącego do tłumaczenia symultanicznego. Ćwiczenia te mają na celu wykształcenie umiejętności symultanicznego tłumaczenia czytanego aktu oskarżenia, przesłuchania świadka, ogłoszenia wyroku itp., co umożliwia płynny przebieg procesu sądowego.

3.4. Zalecenia

Należy podjąć wysiłki zmierzające do zagwarantowania wysokiej jakości usług w zakresie tłumaczeń dla grup mniejszościowych i uznania tego zajęcia za konkretny zawód. Można tego dokonać przez organizowanie pełnych kursów magisterskich lub przez organizowanie oddzielnych modułów w ramach doksztalcenia. Program takich kursów i modułów powinien odzwierciedlać wymienione powyżej idee i zasady oraz spełniać najwyższe standardy jakości. Standardy te powinny odnosić się również do metod nauczania i pedagogów.

W obu przypadkach zaleca się ustalanie warunków przyjęcia i przeprowadzanie egzaminów wstępnych. Studia powinny kończyć się egzaminem lub oceną końcową i nadaniem adeptowi uprawnień.

Należy informować, a zarazem przekonywać wszystkie podmioty korzystające z usług tłumaczy (tzn. rozmaite instytucje, szpitale, sądy itp.) oraz ich samych o wielkiej wadze najwyższej jakości świadczonych usług.

Władze państwowe winny przekonywać placówki szkolnictwa wyższego, że szkolenie tłumaczy dla grup mniejszościowych należy również do ich obowiązków, a następnie dać im dużą swobodę przy organizowaniu kursów kształcenia takich tłumaczy.

Możliwość wprowadzenia w życie tych zaleceń we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej zależy w dużym stopniu od działań podejmowanych w tym zakresie przez przedstawicieli Unii na szczeblu zarówno krajowym, jak i europejskim.

4. Program „EU-GROTIUS”

Program „EU-Grotius” jest, jak możemy wyczytać z deklaracji dotyczącej celu, "programem pobudzającym do działania i obejmującym wymianę pracowników wymiaru sprawiedliwości". Dla celów tego programu termin „pracownicy wymiaru sprawiedliwości” obejmuje sędziów (również sędziów śledczych), prokuratorów, adwokatów, personel akademicki i naukowy, urzędników ministerialnych, oficerów śledczych, urzędników sądowych, tłumaczy sądowych oraz przedstawicieli innych zawodów związanych z sądownictwem. Celem programu jest wspieranie inicjatyw, które głębiej zapoznają tych pracowników z prawem, procedurami, instytucjami i językami innych krajów członkowskich. W ramach programu przewidziane są szkolenia, wymiana osób oraz staże; ponadto obejmie on organizowanie spotkań, prowadzenie studiów i badań oraz rozpowszechnianie informacji.

Słowa użyte w powyższym tekście - „tłumacze sądowi”, „języki”, „instytucje”, „szkolenia”, „badania” - pozwalają stwierdzić, że w centrum uwagi twórców programu byli sądowi tłumacze słowa żywego i pisanego. Wniosek ten jest na pewno uzasadniony, jak głosi tekst, wprowadzenie usprawnień w sferze sądownictwa pożądanym jest między innymi w zakresie polityki wobec azylantów i imigrantów oraz współpracy sądowej w kwestiach cywilnych i karnych.

Program, który został przyjęty przez Komisję „Grotius” na lata 1999-2000, ma w swoich zamierzeniach wspomóc program „EU-Grotius” poprzez realizację wspólnej inicjatywy czterech

krajów członkowskich – Belgii, Wielkiej Brytanii, Danii i Hiszpanii – służącej kontynuacji prac dotyczących ustalonych standardów tłumaczenia słowa żywego i pisanego w kontekstach sądowych. Celem programu jest ponadto ustalenie w krajach Unii równoważnych kryteriów na podstawie spisów:

- * standardów wyboru, szkolenia i oceny sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego;
- * standardów etyki i kodeksów postępowania tłumaczy;
- * interdyscyplinarnych ustaleń roboczych regulujących działanie tłumaczy sądowych w ramach systemów prawnych.

Spisy te mają na celu wykorzystanie istniejących systemów jako podstawy do ustanowienia zasad postępowania i równoważnych kryteriów, spójnych w obrębie krajów, które podjęły tę inicjatywę. Zdobyte doświadczenia i wnioski zostaną następnie wykorzystane w innych krajach Unii Europejskiej przy jednoczesnym wskazaniu i uwzględnieniu różnic w wyrastających ze wspólnego pnia potrzebach i istniejących w poszczególnych państwach zasadach postępowania.

Zalecenia te i związane z nimi informacje należy przekazać obecnym i przyszłym członkom Unii, co umożliwi doprowadzenie do tego, aby obywatele i pracownicy wymiaru sprawiedliwości nabyli wiedzę i umiejętności zakresie tłumaczenia słowa żywego i pisanego w kontekstach sądowych zgodnie ze ściśle określonymi normami. Dzięki temu na terenie całej Unii osoby nie władające językiem używanym w danym kraju uzyskają dostęp do sądu na równi z obywatelami tego kraju. Sprzyjać to będzie również poprawie współpracy między tymi krajami w sferze sądownictwa.

Jak wspomnieliśmy wcześniej, uczestnicy programu mają swoje siedziby w czterech krajach Unii: Belgii, Wielkiej Brytanii, Danii i Hiszpanii. Każdy z nich jest liderem w dziedzinie usług związanych z tłumaczeniem słowa żywego i pisanego dla potrzeb sądowych i publicznych (społecznych).

Partnerzy w Belgii to: Katholieke Vlaamse Hogeschool, Antwerpia; Institut Libre Marie Haps, Bruksela; Belgische Kamer van Vertalers, Tolken en Filologen - Chambre Belge des Traducteurs, Interprètes et Philologues, Bruksela.

Partner w Wielkiej Brytanii: The Institute of Linguists and Educational Trust, Londyn.

Partner w Danii: Handelshøjskolen i Aarhus.

Partner w Hiszpanii: Uniwersytet w Madrycie.

Cele trójetapowego programu wdrożeniowego

Etap 1 - przygotowawczy

W czterech krajach partnerskich powołane zostaną krajowe komisje ds. współdziałania między tłumaczami a pracownikami sądownictwa (Interdisciplinary National Committees). Ich członkowie wybierani będą spośród osób związanych z sądownictwem oraz zawodowych sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego. Będą oni gromadzić informacje dotyczące istniejących procedur oraz kryteriów selekcji i oceny tłumaczy, programów szkoleniowych, kodeksów postępowania tłumaczy, roboczych ustaleń między tłumaczami a pracownikami sądownictwa itp. i przekazywać stosowne materiały wraz z ich analizami do głównego instytutu partnerskiego w celu ich skonfrontowania.

Następnie przedstawiciele komisji krajowych spotkają się w siedzibie Międzypaństwowej Komisji Interdyscyplinarnej, skupiającej zarówno pracowników sądownictwa, jak i doświadczonych sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego oraz pedagogów w tej dziedzinie z krajów biorących udział w realizacji programu. Celem tego spotkania będzie omówienie i ocena skonfrontowanych materiałów (dotyczących procedur, standardów szkolenia i oceny itp.), a następnie szczegółowe przygotowanie kolejnego etapu opracowywania wspólnych kryteriów.

Etap 2 - opracowywanie wspólnych kryteriów

W ramach tego etapu odbędą się dwa międzynarodowe seminaria. Celem pierwszego będzie omówienie i ocena postępów w ustanawianiu wspólnych standardów wyboru, szkolenia, oceny oraz działalności zawodowej sądowych tłumaczy słowa mówionego i pisanego. Tematem drugiego seminarium będzie analiza roboczych ustaleń dotyczących współdziałania tłumaczy słowa żywego i pisanego z instytucjami prawnymi.

Seminarium pierwsze. Uczestnicy: doświadczeni sądowi tłumacze słowa żywego i pisanego oraz pedagodzy.

Na pierwsze seminarium zaproszona zostanie ścisła grupa kompetentnych pedagogów w dziedzinie prawa oraz tłumaczenia ustnego i pisemnego. Będzie ono poświęcone ustaleniu standardów wyboru, szkolenia i oceny sądowych tłumaczy słowa mówionego i pisanego, w tym analizie kryteriów wyboru, oceny umiejętności, organizacji kursów, tworzenia programów kształcenia, a także analizie metodologii szkolenia, materiałów szkoleniowych, zasad oceny, kodeksów etycznych i zawodowych itp. W czasie seminarium analizowane będą metody szkolenia sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego w krajach uczestniczących w programie, które mają na celu kształcenie umiejętności i wiedzy tłumaczy według wspólnych standardów. Umiejętności i wiedza obejmują:

- doskonałe opanowanie w mowie i w piśmie dwóch języków w różnych rejestrach i dialektach, jeśli takie istnieją;
- wiedzę dotyczącą odpowiednich procedur, struktur i pojęć prawnych, a także terminologii prawnej w obydwu językach;
- strategię prawidłowego tłumaczenia ustnego i pisemnego;
- przestrzeganie wspólnego kodeksu etycznego i zawodowego oraz wytycznych dotyczących właściwego działania tłumacza.

W czasie seminarium opracowane zostaną także moduły wyznaczające wspólne minimalne standardy i poziomy praktyki zawodowej.

Ponadto seminarium obejmie analizę uzgodnień roboczych w kwestii zatrudniania sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego. Takie uzgodnienia pozwolą tłumaczom oczekiwać podobnych standardów i warunków w zakresie usług zawodowych w różnych krajach.

Seminarium drugie. Uczestnicy: przedstawiciele różnych instytucji związanych z prawem.

Drugie seminarium zostanie zorganizowane przede wszystkim dla pracowników związanych z wymiarem sprawiedliwości, optymalnie dla osób, które sprawują na tyle wysokie urzędy, że mogą wywierać wpływ na procesy decyzyjne, które doskonale rozumieją całościowe cele programu i są zaangażowane w ich realizację. W proces ten powinni być włączeni doświadczeni przedstawiciele następujących dziedzin: sądownictwo, administracja sądowa, policja, więziennictwo, służby arbitrażowe i imigracyjne, ministerstwa, sądy (różnych instancji), a także sędziowie, adwokaci, prokuratorzy, doradcy prawni, pracownicy administracji sądowej oraz odpowiedni urzędnicy państwowi. W czasie seminarium analizowane będą umiejętności niezbędne dla skutecznego porozumiewania się za pośrednictwem tłumaczy słowa żywego i pisanego oraz te, które są niezbędne w pracy z nimi, a także umiejętności i wiedza konieczne do zaspokojenia potrzeb ludzi władających innymi językami i pochodzących z innych kręgów kulturowych. Analizie poddana zostanie także baza organizacyjna potrzebna do wsparcia rozwoju tych umiejętności, w tym przepisy prawne dotyczące tłumaczenia ustnego i pisemnego obowiązujące w ustawodawstwie krajów członkowskich Unii. Wydane zostaną również zalecenia dotyczące tych kwestii.

Kolejnym celem seminarium będzie analiza modeli współpracy. W tej chwili różne instytucje prawne, np. policja i sądownictwo, kierują się zasadą uznawania i wzajemnego wspierania swoich funkcji, profesjonalizmu oraz kodeksów zawodowych. Należy wyznaczyć strategię, które pozwolą im na podobne postępowanie wobec tłumaczy. Chodzi o przyjęcie wspólnych zasad i jednocześnie uwzględnienie różnic w systemach i procedurach prawnych poszczególnych państw. Podczas seminarium omówiona zostanie również sytuacja zawodowa tłumaczy słowa żywego i pisanego, a w szczególności status tłumaczy sądowych oraz wykorzystanie ich w sądownictwie. Niektóre z państw uczestniczących w programie zaczęły już przygotowywać uporządkowany rejestr tłumaczy sądowych. Ostatecznym celem tych działań będzie utworzenie rejestru tłumaczy sądowych Unii Europejskiej. Byłby on dostępny w formie drukowanej, na dyskietkach lub w Internecie. Dostęp do zarejestrowanych tłumaczy słowa żywego i pisanego przygotowanych do pracy w szerokiej gamie kombinacji językowych usprawni funkcjonowanie sądownictwa i poprawi współpracę z instytucjami sądowymi, zważywszy na fakt, że wszyscy tłumacze podlegać będą określonym normom, kodeksom i procedurom dyscyplinarnym.

Etap 3 - upowszechnianie informacji

Realizacja trzeciego etapu polegać będzie na tym, że uczestniczące w nim instytucje udostępnią w różnych formach (książki, broszury, dyskietki, taśmy magnetowidowe, spisy, Internet, itd.) rezultaty obydwu seminariów i ustalone na nich zalecenia, tj.:

- wytyczne wyboru i oceny sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego; stworzy to uznawane standardy działalności zawodowej - w pierwszej kolejności w czterech krajach Unii biorących udział w programie;
- zarysy programów kształcenia w zakresie tłumaczenia słowa żywego i pisanego w kontekstach sądowych wraz ze szczegółowymi zaleceniami na temat prowadzenia i oceny kursów szkoleniowych dla tłumaczy w tej dziedzinie;
- materiały szkoleniowe;
- modele kodeksów postępowania i działalności zawodowej;
- wytyczne uregulowań roboczych, obejmujące modele spisów krajowych i kwestię współpracy interdyscyplinarnej między tłumaczami sądowymi oraz pracownikami wymiaru sprawiedliwości.

Kraje uczestniczące w programie wydadzą zalecenia mówiące o tym, w jaki sposób wprowadzić te usprawnienia w pozostałych krajach Unii przy wykorzystaniu:

- środków masowego przekazu (o zasięgu zarówno krajowym, jak i unijnym);
- współpracy z innymi instytucjami (instytucjami służby publicznej, instytucjami szkolącymi sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego, rządami, instytucjami na szczeblu europejskim);
- banków terminologicznych;
- konferencji i zjazdów;
- publikacji;
- kaset wideo, kaset magnetofonowych, dyskietek, Internetu.

Wszystkie wymienione działania mają na celu, zgodnie z wytycznymi i wymogami programu „EU-Grotius”, zachęcanie do podjęcia i popierania inicjatyw w zakresie szkolenia i doskonalenia praktyki zawodowej sądowych tłumaczy słowa żywego i pisanego oraz poprawę współpracy między instytucjami sądowymi w ramach systemów prawnych w obrębie Unii i w przyszłych krajach członkowskich.

5. Uwagi końcowe

Pozwolę sobie zakończyć ten artykuł maksymą: mówią, że pomysł jest dobry, jeżeli co najmniej dwie grupy osób dojdą do tego samego wniosku. W dziedzinie, o której była tu mowa, z całą pewnością jest wiele do zrobienia w tej dziedzinie, i to pilnie. Nikt z nas nie życzyłby sobie chyba, by niepotrzebnie dublowano te same wysiłki. Niekorzystnie działają bariery utrudniające porozumiewanie się, zgubny jest również brak koordynacji działań. Oprócz trzech przedstawionych programów istnieje jeszcze wiele innych interesujących i godnych uwagi inicjatyw zarówno w ramach poszczególnych państw członkowskich, jak i na szczeblu unijnym. Niewątpliwie nie czas teraz na współzawodnictwo, lecz na konsultacje; skupić należy się na współdziałaniu, a nie na działaniach jednostkowych. Obecne rozdrobnienie wysiłków jest w dalszej perspektywie po prostu niedopuszczalne, skoro tak wiele możemy nauczyć się od siebie nawzajem. Tu w Grazu, na konferencji poświęconej językowi jako prawu człowieka, powinniśmy rozpocząć proces scalania wiedzy i doświadczeń, jakimi dysponujemy, w jeden wspólny plan działania.